

Korunan Alanlarda Etkili Planlama ve Sürdürülebilir Alan Yönetimi Üzerine Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın İncelenmesi

A research on effective planning and sustainable area management in protected areas: Case of Kaçkar Mountains National Park

Ramazan Koca*¹, İsmet Güney², Merve Altundal Öncü¹, Mehmet Somuncu³

¹Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı, Ankara

²Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Kilis

³Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Ankara

Öz: Dünyada korunan alanlar, son yıllarda gerek nüfus artışı gerekse bu artışa bağlı olarak doğal dengenin büyük ölçüde bozulması ve ekosistemlerin hızla yok olması sonucunda giderek daha fazla önemsenmeye başlanmıştır. Korunan alanlarda tüm kaynak değerlerinin uzun dönemde sürdürülebilir korunması ve yönetimi için politika, strateji ve etki değerlendirme, ekonomik planlama, finansal planlama, işletme planlaması ve tür iyileştirme planlaması gibi çalışmalar, yönetim alt planlarını tanımlayan önemli dokümanlardır. Ancak ülkemizde doğa koruma alanlarının özellikle milli parkların planlaması "Uzun Devreli Gelişim Planı (UDGP)" çerçevesinde yapılmakta, korunan alanın yönetimi de bu plana dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. Uzun devreli gelişim planları çağdaş anlamdaki korunan alan yönetim planlarından farklılıklar göstermektedir. Bu çalışmada genelde günümüzde çağdaş doğa koruma anlayışı, özelde de Kaçkar Milli Parkı'nın alan yönetiminde karşılaşılan sorunlar üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda araştırmanın amacı korunan alanlarda etkili planlama ve sürdürülebilir yönetimin gerekliliğini ortaya koyarak, Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın yönetimle ilişkili sorunlarını ortaya koymaktır. Bu kapsamda araştırmanın sonuçlarının Türkiye'deki korunan alanların planlaması ve yönetiminin, uluslararası gelişmelerle karşılaştırma fırsatı verecek olması ve başta yerel halkın ve diğer paydaşlarının görüşlerini yansıtmaları bakımından önemli olacağı düşünülmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Kaçkar Dağları Milli Parkı Uzun Devreli Gelişim Planı(UDGP) incelenmiştir. Milli parkın planlaması ve yönetimi konusunda paydaş görüşlerini öğrenmek amacıyla başta Milli Park alanı içerisinde ve çevresinde yaşayan yerel halk olmak üzere, planlama çalışmasına katılan uzmanlar ve milli park yönetiminden sorumlu kurum yöneticileri ile yüz yüze ve telefonla yarı yapılandırılmış görüşme formuna bağlı kalarak derinlemesine görüşme yapılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, yerel halkın Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın UDGP sürecinde yeterince yer almadığı belirlenmiştir. Yerel halk ayrıca alan yönetimindeki uygulamalar nedeniyle mağduriyetler yaşamaktadır. Şablon planların yetersizliği, alan yönetiminde uzman personelin eksikliği, siyasi ve bürokratik çatışmalar da alan yönetimini olumsuz etkileyen diğer sonuçlardır.

Anahtar Kelimeler: Korunan alan, Milli park, Sürdürülebilir yönetim, Yönetim planlaması, Kaçkar Dağları Milli Parkı

Abstract: Last years, because of disturbing natural balance and destroying ecosystem in parallel with the increasing population, the protected areas in all around the World have started regarding more than before. It is important documents that management sub-plans describing working as policies, strategies and impact assessment, economic planning, financial planning, business planning and species recovery planning for sustainable long-term preservation and management value of all resources in protected areas. However, in Turkey the plans of natural protected areas, especially national parks, apply "Long Term Progress Plan (LTPP)" and the managements of these zones are performed according to this plan. Long Term Progress Plan is different from contemporary, modern protected areas' management plans. In this research, the problems of modern protection understanding for natural areas are mentioned with the broad perspective and the problems of management relations in the Kaçkar Mountains National Park are analyzed with the specific perspective. Within this context, the reason of the research to put forth the need for effective planning and sustained management in these natural protected areas; and to show problems of Kaçkar Mountains National Park which are related with management. This research will provide to compare the current planning and management system in Turkey with international developments and it will also provide to reflect opinions of local residents or other shareholders. In the research, qualitative research methods were used. Kaçkar Mountains Long Term Progress Plan was analyzed. To collect information about the issue, adhering to the semi-structured interview was conducted depth interviews that face to face interviews and phone calls with local resident who live in the National Park area and surrounding areas, with planning the participating experts and corporate executives responsible for the management of

* İletişim yazarı: Ramazan Koca, e posta: ramzankoca78@hotmail.com

national parks. According to the findings, is determined that enough LTPP process to take place who the local residents in the Kaçkar Mountains National Park. These residents are also suffered from the implementations of management. lack of template plan, the lack of specialized personnel about area management, political and bureaucratic conflicts are other consequences that negatively affect field management.

Keywords: Protected areas, National parks, Sustainable management, Management plan, Kaçkar Mountains National Park

1.Giriş

Doğadaki bazı alanların korunmasının gerekliliği düşüncesi yeni değildir. Korunan alanlar uzun bir geçmişe sahiptir. Öyle ki bazı çalışmalarda korunan alanların tarihi iki bin sene öncesine dayandırılırken, bazılarında bin yıl önceki avlanma alanlarının soylu sınıf için korunan alanlar olduğunu vurgulanmaktadır (Holdgate vd., 1999; Kurdoğlu, 2007). Lakin günümüzde korunan alanlar, geçmişteki kullanım amaçlarından oldukça farklı bir noktadır. Söz gelimi bu süreçte en önemli kırılma noktası, 1872 yılında ABD’de Yellowstone’nun ilk milli park ilan edilmesi olmuştur. Yellowstone’nu koruma altına alan yasaya göre korunan alan, “kamusal park ya da insanlar için faydalı ve hoş vakit geçirecekleri alan” şeklinde tanımlanmış ve modern anlamda korunan alan düşüncesinin gelişmesi ve yaygınlaşmasına vesile olmuştur. (Eagles vd., 2002). Öyle ki bu yıllardan itibaren İngiltere, Avustralya, Kanada gibi ülkeler hızla geniş alanları kaplayan pek çok korunan alan ilan etmiştir. Dünyada korunan alanların artmasından sonra, her ülkenin farklı korunan alan anlayışını standardize etmek için Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (International Union for Conservation of Nature-IUCN)’nin sınıflaması kullanılmıştır. IUCN ile oluşturulan ağ sayesinde korunan alanların anlamı da değişmiştir. Özellikle Avrupa’daki korunan alanlarda deneyimlenen kültür ve doğanın ayrılmaz bütünlüğü kabul edilerek, yeniden kategorilendirmeye gidilmiştir. Gelinek noktada korunan alanlar, su sağlama, iklim değişikliğini hafifletme, taşkın kontrolü ve biyoçeşitliliğin korunması gibi pek çok ekolojik etkiye sahiptir. Ayrıca kültür, turizm ve ekonomi doğa ile iç içe geçmiştir. Ulusal parklar giderek daha fazla uluslararası ağların bir parçası haline gelmektedir: Dünya Miras Alanları, Ramsar alanları, Biyorezerv alanları gibi. Ulusal sınırlarını aşarak dünyaya mal olan alanların korunması da eskisinden çok daha hassas olmayı gerektirmektedir.

Korunan alanların zamansal ve mekânsal varlığını sürdürmesi ciddi bir konudur. Doğru ve sağlıklı bir şekilde alanın korunması sağlayan en önemli unsur ise doğru bir korunan alan planlaması ve yönetimi olmaktadır. Bu çalışmada, son yıllarda dünyadaki gelişmeler sonucu hâkim olan planlama ve yönetim anlayışı ile Türkiye’de korunan alanların planlaması ve yönetimindeki hakim anlayış, karşılaştırılarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda çalışmada, akademik literatürde korunan alan anlayışının gelişimi, planlanması ve ideal yönetimi konusundaki çalışmalar değerlendirilmiştir. Daha sonrada Türkiye’deki mevcut planlama ve yönetim anlayışını gözler önüne seren Kaçkar Dağı Milli Parkı’nın planlaması ve yönetim süreci incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmanın sonuçları Türkiye’de korunan alanların yönetiminin gelişim evrelerini uluslararası gelişmelerle karşılaştırma fırsatı vermesi bakımından önemli sayılabilir.

2. Korunan alanlarda etkili planlama süreci ve sürdürülebilir alan yönetiminin gerekliliği

Dundley vd. (2010) korunan alanları, içerdiği eşsiz ekosistemler ve kültürel değerlerle birlikte doğanın uzun vadede korunması için belirlenen, ayrılan ve yasalarla ya da geçerli diğer araçlarla yönetilen önemli coğrafi alanlar olarak ifade etmektedirler. Söz konusu alanlar, 2014 yılı verilerine göre dünyada karasal alanların % 14’ü, denizel alanların % 3.41’i olmak üzere toplam % 17.41’ini kapsamaktadır.(Deguignet vd., 2014:12). Bu da Afrika kıtasından daha büyük bir alan demektir. Dolayısıyla bu alanların mevcut değerlerinin korunması ve geliştirilmesi için doğru planlaması ve yönetimi hayati bir rol oynamaktadır.

Korunan alanların planlanması; alanların sahip olduğu kaynak değerlerinin ve biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir yönetimi ve kullanımı için nelerin, nasıl, hangi bütçeyle ve kimlerle yapılacağını, koruma ve sürdürülebilir kullanma ve yönetimde uyulması gereken kuralları, yöntemleri ortaya koyma işidir. (Griffin, 2002). Bu bağlamda “korunan alanlarda yönetim planı”, alanın tüm kaynak değerlerinin uzun dönemde sürdürülebilir korunması ve yönetimi için belirli bir zaman diliminde koruma alanlarının politika, strateji ve etki değerlendirme, ekonomik planlama, finansal planlama, işletme planlaması ve tür iyileştirme planlaması gibi yönetim alt planlarını tanımlayan önemli ve hayati bir dokümanlardır. Tüm bu süreç, korunan alanın sahip olduğu kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve uzun dönemde devamlılığının sağlanması için teknik, idari, sosyal ve ekonomik seçeneklerin belirlendiği, birbiri ile zaman ve yer ölçeğinde ilişkilendirildiği bütüncül ekosistem yaklaşımı bir plan

olan Uzun Devreli Gelişme Planını (UDGP) karşımıza çıkarmaktadır. UDGP veya yönetim planı bir belge olmasının yanı sıra; korunan alanlardan sorumlu olanlar ve korunan alan çalışanlarının belirlenen hedefler doğrultusunda verimli ve etkili bir şekilde çalışabilmesi için bir rehber, bir araç ve bir teşvik fonksiyonunu yerine getirebilen, sürekli kullanılan ve başvuru bir belgedir. Küresel ölçekte uzun yıllar deneyimlerine bağlı olarak bu iki belgenin hazırlanmasında genel kabul görmüş bazı ilke ve prensipler önemli bir çerçeve olarak karşımıza çıkmaktadır (Çizelge 1). Yine de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler bu tarihsel gelişim çizgisi ve ilkelerin uygulanması bakımından farklı örnekler oluşturmaktadır.

Türkiye’de belli alanların korunması, ilk kez 1956 yılında yürürlüğe giren *6831 Sayılı Orman Kanunu’nun* 25. Maddesi ile yasal bir uygulama alanı bulan milli park çalışmaları ile başladığı söylenebilir. Bu kanundan sonra genelde korunan alanlar özelde ise milli parkların tespiti ile ilgili çalışmaların sayısı hızla artmış ve günümüzde Milli park sayısı 40’a ulaşmıştır. Genel olarak tüm korunan alanların ülke yüz ölçümüne oranı %7,24 kadardır (<http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/korunanalan1.htm>). Tüm bu gelişmeler 1983 yılında söz konusu alanların daha iyi korunabilmesi için ayrı bir yasal ve yönetsel düzenlemeyi gerekli kılmış ve 1983 yılında *2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu yürürlüğe girmiştir*. Bu kanunla ulusal ve uluslararası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı, tabiat koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakterleri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin konuları düzenlemektedir. Kanun’da Milli Park, bilimsel ve estetik bakımdan ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, rekreasyon ve turizm alanlarına sahip tabiat parçaları olarak tanımlanmaktadır (Cırık, 2007:46). Bu bağlamda korunan alanın sahip olduğu kaynak değerlerinin korunması, geliştirilmesi ve uzun dönemde devamlılığının sağlanması için geriye eksik kalan teknik, idari, sosyal ve ekonomik seçeneklerin belirlendiği, birbiri ile zaman ve yer ölçeğinde ilişkilendirildiği bütüncül ekosistem yaklaşımı bir plan olan Uzun Devreli Gelişme Planını (UDGP) gerekli kılmaktadır.

Çizelge 1. Korunan Alanlarda İyi Yönetim İçin Yeni Prensipler ve Performans Çıktıları.

Prensip	Çıktılar
Meşruluk	Meşru, demokratik ve dürüst bir yönetim Yönetim organının paydaşlarca tanınması Yöneticilerin bütüncül ve birbirine bağlı hareket etmesi Yöneticilerin şahsi çıkarlarına engel olması Yönetim organının görev ve amaca uygun hareket zorunluluğu
Şeffaflık	Yönetici ve karar alıcıların paydaş tarafından eleştiriye açık olması Alınan kararların gerekçelendirilmesi Başarıların ve başarısızlıkların gerekçelendirilmesi Paydaşlara ihtiyacı olan tüm bilgilerin sağlanması
Hesap verebilirlik/Sorumluluk	Yönetim organı ve personelinin görev ve sorumluluklarının açıkça belirlenmesi Her yöneticinin bir üstündekine hesap verebilmesi
Kapsayıcılık	Kompleks sorunları çözümü ve inovasyonun sağlanması Tüm paydaşlara eşit fırsat tanınması Marjinal veya dezavantajlı paydaşların da süreçlere dâhil edilmesi
Tarafsızlık	Tüm görüşlere saygı ve önyargısızlık Üst yönetim organı ile yerel yönetim arasında adillik Doğaya saygı İnsan haklarıyla muamele etmek
İlişkiselik	Yönetim ile yerel topluluklar arasında bağlantıyı sağlamak Korunan alanlarla ilgili yürütülen tüm politikalarda tutarlılık
Esneklik	Tehditleri, fırsatları ve riskleri önceden kestirebilme Değişimle baş edebilmek/uyum sağlamak/çıkarım yapmak Yeni bilgilere adapte olabilmek

Kaynak: Lockwood, (2010)

Ülkemizde UDGP'nın yapımına 1960'lı yılların sonunda başlanmıştır. ABD Milli Parklar Dairesinin işbirliği ve Milletlerarası Kalkınma Dairesinin (USAID) yardımları ile Amerikalı ve Kanadalı uzmanların öncülüğünde Türk uzmanlarla birlikte korunma özelliği olan bazı alanlar için "Milli Park Uzun Devreli Gelişme Planları" hazırlanmıştır (Yücel vd., 2005). 1960'lı yılların sonlarında başlanıp 1971 yılında tamamlanan bu planlar, koruma tedbirleri, korunan alanlardan halkın yararlanması, geliştirme, tanımlama, genel idare ve milli park hizmetlerinde makro plan; karakterinde rehber olarak kullanılacak nihai bir plandan çok teklif ve gelişmeleri tespit eden tavsiye planlarıdır (Arda, 2003). Bu dönemde uzun devreli gelişme planları, sahanın ilan çalışmaları ile birlikte eş zamanlı olarak hazırlanmış ve sahalara ilişkin bilimsel araştırmalar daha sonraya bırakılmıştır. Dolayısıyla sahalara ait veri tabanında eksiklikler mevcuttur. Bu planlarla sonraya bırakılan bilimsel çalışmalar, aradan uzun yıllar geçmesine rağmen halen daha tamamlanmamıştır; sonuçta bu sahalara ait ciddi veri tabanı eksikliği halen vardır (Arda, 2003). Ayrıca planlama çalışmalarının tamamlandığı fakat 6831 sayılı Orman Kanunu'na göre orman rejimi içine alınmadığından dolayı ilan edilememiş sahalarda da mevcuttur. Yaklaşık 30 yıl önce yapılmış bu planların uygulanmasına yönelik olarak çok az uygulama yapılmıştır. Dolayısıyla birçoğunun uygulanma fırsatı yaratılmamış, sahanın kaynak değerine ilişkin çalışmalar yapılmadığından da veri tabanı oluşturulamamıştır (Arda, 2003).

1971 yılından 1990'lı yıllara kadar yaklaşık 20 yıl planlama çalışmalarının duraksama dönemine girdiği bir süreçtir. 2873 sayılı Milli Parklar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 1983 yılından sonra, 1991 yılında Başkomutan Tarihi Milli Park Uzun Devreli Gelişim Planı, 1971 yılında yapılan planlar baz alınarak Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü tarafından yapılmıştır (Arda, 2003). 1990'lı yıllarda tüm korunan alanlar için UDGP'nın hazırlanmasına hız verilmiş ve 33 alan için özel sektör kuruluşlarına ve üniversitelere ihale açılmıştır. Bu alanlardan bazılarının planı yapılmış bazılarının planı yapılamamıştır (Yücel vd., 2005). 1993 yılında toplam 4 sahanın planı özel sektör ve kamu kuruluşlarına yaptırılmış, böylece 1971-1997 yılları arasında toplam 16 adet sahanın uzun devreli gelişme planı hazırlanmıştır (Arda, 2003).

Planlama çalışmalarının tamamlanması ve uygulamaya geçilebilmesi amacıyla Temmuz 2000'de Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü Uzun Devreli Gelişme Planı Büro Koordinatörlüğü oluşturmuştur (Arda, 2003). 2001 yılında Beydağları Sahil M.P. revizyonu, 2002'de Nemrut Dağı M.P. ve Marmaris M.P. olmak üzere toplam 3 sahanın uzun devreli gelişim planı tamamlanmış ve onaylanmıştır (Arda, 2003). Orman ve Su İşleri Bakanlığı verilerine göre, Aralık 2004 tarihine kadar 18 adet milli park, 1 adet doğa koruma alanı ve 4 adet doğa parkının UDGP tamamlanmış ve onaylanmıştır (Yücel vd., 2005).

3. Veri ve yöntem

Araştırmada nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikle saha ile ilgili yapılan çalışmalar gözden geçirilmiş ve daha sonra Kaçkar Dağları Milli Parkı'nın Uzun Devreli Gelişim Planı elde edilmiş, incelenmiş ve analiz edilmiştir. Birincil verilerin temini için ise araştırmada probleme ilişkin yüzeysel bilgilerden çok, Milli park paydaşlarının düşünce, görüş ve deneyimleriyle ilgili bilgi toplamasına olanak tanıyan görüşme (mülakat) tekniği kullanılmıştır (Şavran, 2009:87). Bu nedenle, Milli parkın planlaması ve yönetimi konusyla doğrudan ilgili olan paydaş görüşlerinin edinilmesi amacıyla, başta Milli Park içerisinde ve çevresinde yaşayan yerel halk (Y) olmak üzere, planlama çalışmasına katılan uzmanlar (U) ve milli park yönetiminden sorumlu kurum yöneticiler (MY) ile yüz yüze veya telefonla yarı yapılandırılmış görüşme formu gerçekleştirilmiştir (Çizelge 2).

Araştırmada mülakat sonucu toplanan veriler betimsel bir yolla analize tabi tutulmuştur. Betimsel analiz her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da dört aşamaya gerçekleştirilmiştir. Bu aşamaların birincisi, araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da mülakatlarda yer alan boyutlardan yola çıkarak veri analizi için bir çerçeve oluşturmaktır (Yıldırım vd., 2011:224). Bu araştırmanın betimsel analiz için oluşacak çerçeve mülakatlarda yer alan boyutlardan yola çıkılarak oluşturulmuştur. Bu çerçevede veriler koordinasyon eksikliği, yerel halkın mağduriyeti, yerel halkın katılım azlığı, şablon planların başarısızlığı, uzman eksikliği ve bürokratik çatışma şeklinde gruplandırılmıştır. Analizin ikinci aşaması, tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesidir (Yıldırım vd., 2011:224). Bu aşamada, araştırmada oluşturulan sorunsal çerçeve doğrultusunda veriler tanımlanmış, anlamlı ve mantıklı bir şekilde gruplandırılmıştır. Bu işlem sonunda verilerin bir kısmı dışarıda bırakılmıştır. Analizin üçüncü aşaması, bulguların tanımlanmasıdır. Bu kapsamda

veriler doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Son olarak da tanımlanan bulguların açıklanması, ilişkilendirilmesi ve anlamlandırılması yapılmıştır.

Çizelge 2. Paydaş Grupları.

Paydaş Grubu	Araştırmada Temsil Edilen Kodu	Yaşı	Cinsiyeti	Eğitim Durumu	Görüşme Tarihi	Görüşme Yeri
Yerel halk	Y1	-	E	İlkokul	12/04/2016	Telefonla Görüşme
Yerel Halk	Y2	-	E	İlkokul	13/04/2016	Telefonla Görüşme
Yerel Halk	Y3	-	E	Ortaokul	10/05/2016	Telefonla Görüşme
Yerel Halk	Y4	45	E	İlkokul	12/05/2016	Telefonla Görüşme
Milli Park Yönetimi	MY1	59	E	Ortaokul	18/07/2016	Telefonla Görüşme
Milli Park Yönetimi	MY2	45	E	-	15/08/2016	Telefonla görüşme
Uzman	U1	50	E	Doktora	10/06/2016	Ankara
Uzman	U2	-	E	Doktora	-	Ankara

Bu araştırma katılımcılar bakımından hiçbir etik problem barındırmamaktadır. Mülakata katılan bireyler gönüllü olarak katılmış ve bilgilendirilmiştir. Talep etmeleri halinde katılımcıların kimliğinin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir.

4. Bulgular

4.1. Şablon planlar

İyi UDGP'lerin yönetim planları çalışılan arazinin iyi bir şekilde tanınması ve değerlendirilmesiyle olur. Fakat yapılan araştırmada UDGP'lerin yalnızca bir envanter çalışması olduğu tespit edilmiştir. Envantere göre elde edilen kaynak değerlerin sınırları tespit edilerek zonlama yapılmaktadır. Ancak büyük şehirlerde masa başında çizilen sınırlar, arazide yerel halkın kullandığı alanlar ile çakışmaktadır. Burada en büyük faktör ise ihalelerdir. Jeomorfoloj U1:

“İhale verilirken şartnamede yazılanlar tam yapılırsa UDGP'ler yönetim planları için iyi bir altlık oluşturabilir. İhale alındıktan sonraki kısıtlı sürede yeterli çalışma yapılamadığından raporlarda masal anlatılıyor. Görsellerle desteklenen bir masal.” ve *“İhale süreci çok rekabetli. Böyle olunca da fiyatlar düşüyor, süreden kısılıyor. Kaçkar'da araziye çıkmamız için uzun bir süre gerekli, alan büyük. Ama şirket iki kere git diyor. Haritalardan çıkarım yapıyoruz. Araziye kaç kere gidilmeli? Maliyet ne olacak? gibi planlamalar yapılmalı. Her Milli Park'ın şablon yönetmeliği var. Oysa her park için şartname değişmeli. Şartnamede heyelan potansiyeli çıkar diyor. Ama alanda böyle bir risk olmayabiliyor.”* diyerek planlama sürecindeki eksiklikleri dile getirmektedir.

4.2. Yerel halkın mağduriyeti

Milli parkların planlama ve yönetiminde en önemli problemlerden birisi de yerel halk ve milli park çatışmasıdır. Bu konuda farklı görüşler olsa da, milli park ilan edilmesinden şikayetçi olanların çoğunlukta olduğu söylenilebilir. Korunan alanlarda çatışmaların büyük bir bölümü yanlış sınır çiziminden kaynaklanmaktadır. Yerel halktan (Y1): *“Bu sit alanı bizi mahvetti. Bir çivi bile çakamıyoruz. Yerleşme alanların koruma alanlarının dışında tutulması gerekir. Buraları yıllardan beri yerel halk koruyor. Dışarıdan gelenler burayı yönetemez.”* şeklindeki ifadesiyle yaşam alanına yapılan müdahale sebebiyle sit alanına olumsuz yaklaşmaktadır.

Yine yerel halktan başka birisi (Y2): *“İnsanların yaşadığı yerde milli park olmaz. Köyün yarısı milli park. Ben orman köylüsüyüm. Ormandan yararlanamıyorum. Devlet kredi vermiyor. Köylerin %90'ı boşaldı. İnekçilikte bile yasaklar oluyor. Kızım üniversitede, çocuklarımın masraflarını karşılamakta zorlanıyorum. Köylünün tapulu alanı var. Oradaki ağaçların bile kesilmesine karşı çıkılıyor.”* yorumuyla dışarıdan gelenlerin çizdikleri sınırlardan şikayet etmiş ve alana verdiği zararı dile getirmiştir.

Alanın sınırlarının çizildiği projede yer alan uzmanlardan (U2) ise: *“Biz alanı çizerken amacımız tarım yapılan alanı köylünün elinden alıp korumak değil. Çünkü orası zaten insan etkisine açılmış bir alan. Bizim yapmamız gereken bu tarım alanının genişlemesini önleyecek kararlar almak. Öyle bir zon oluşturulmalı ki,*

gelecekte korunmasını istediğimiz alanları koruyabilelim.” yorumuyla yerel halk ile çatışmanın en aza indirilmesi için sınırların çizilmesine dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Yine aynı konu çerçevesinde Milli Park ve yerel halk çatışması sürecin en başı olan alanda envanter çalışması ve alanın ilanında kendini göstermektedir. Yerel halka anket uygulamaları ve bilgilendirmeler yapılsa da yetersiz kalmakta, yerel halka Milli Park bilinci verilememektedir. Yerel halk sakinlerinden (Y3); *“Kendi evimizi kullanamıyoruz. Milli Park yönetimi yerleşim alanlarına karışmasını. Ormanlarımızdan yeterli şekilde yararlanamıyoruz. Halkı bilinçlendirmeye yönelik toplantılar yapılmıyor. Hayvancılık bitmek üzere, gençler işsizlik olduğu için buralarda durmuyor. Halbuki görev verilse buraları daha iyi koruyabilirler.”* şeklindeki ifadesiyle gençleri korumaya dahil ederek milli park yönetimine yerel halkın dahil edilebileceğini belirtmektedir. Buna karşın uzmanlardan (U1): *“Köylüler ve muhtar ile bizim korunan alan bilincimiz aynı değil. Onlar turist ve para olarak görüyor. Korumak denilince köylü rahatsız oluyor. Yerel halkı eğitim diye plan kararları alınsa da ödenek sıkıntısı gibi sebeplerle iptal oluyor.”* görüşünü dile getirmiştir.

Diğer uzman (U2) ise: *“Şimdi Vakko'nun oğlu da yapıyor. Kaçkar'ın yukarılarından helikopterle atlayarak kayak yapmak gündemde. Yerel halka bunda para var yukarıya yol yapalım diyorlar. Ama o turist niteliğini bilmiyorlar. O turist zaten helikopterle geliyor, üstelik şarabına kadar tüm ihtiyacını yanında getiriyor. Yerele ne katacak?”* Yerel halka korunan alanların onlara kazanç sağlaması için ilan edilmediğini ve kontrolsüz turizmin uzun vadede onlara büyük zararlar vereceğini anlatmak gerekmektedir. Kötü alan kullanımı ve yönetimi ile iyi alan kullanımı ve yönetimini fiilen görmeleri yerel halka yardımcı olabilir. Bu konuda U1: *“Halkı Şirince, Beypazarı gibi yerlere götürmek lazım. Halka turistin lüks otel ve geniş yol talebi olmadığını anlatmak lazım.”* demiştir.

4.3. Yerel halkın katılımının yetersizliği ve gelirlerin yöreye harcanmaması

Yerel halkın katılımıyla ilgili (Y4) *“Bu alanlar Artvin'den, Ankara'dan yönetilmez. Burada 2-3 kişi yıllık da değil geçici bekçi statüsünde görevlendirilirse yerel halkın bakış açısında değişir. Korunan alanlara dahil olur. Daha iyi korunur.”* demektedir. Bu konuda uzman görüşünde de (U1) *“Yerel halk bir problem olduğunda kiminle muhatap olacağını bilmeli. Her Milli Park için kalıcı bir kadro kurulmalı. Onlar sürekli devriye gezip turist ve köylülerle ilgilenmeli. Kontrol edecek, cezai işlem uygulayacak, bilgilendirme yapacak. Bizde yönetim ve koruma anlayışı hep dışardan. Ayder'de bir zamanlar çimlere basmayınız yazıyordu.”* Şeklinde ifadesiyle yerel halkın katılımının önemi ve bilgilendirilmesi gerektiği anlatılmaktadır.

Alan yönetiminde kurumsal yöneticilerden (MY1) *“Milli parkların halka faydası yok. Zararı ise halkı disiplin etmeye çalışmaları. Yani katı kurallar var. Oysa vatandaşın yayları kullanım hakkı var. Yaylalarda evler yıkılıyor. Çünkü eski yapıların altı taşla yapıldığı için milli park yönetimi standartlara uymuyor diye o eski evleri yıkmakta ve vatandaşlar mağdur olmaktadır. Birçok kurum birbiriyle çatışma içinde. Ayder'de parkın giriş kapısı var. Milli Park giriş ücreti alıyor. Aldığını o yöreye harcama oralar daha iyi gelişir ve korunur. Belediye mahallelerin imar tadilatını yapmak istiyor ama park yönetimi izin vermiyor. Yine en önemli bir konu da buraların milli park ilan edilmesinde halkın görüşlerinin alınmamasıdır.”* şeklinde ifadesiyle yerel halkın görüşünün alınmamasından, yönetime dahil edilmemişinden ve katı kurallardan şikayetçidir. Ayrıca gelirlerin bir kısmının o yöreye harcanmasının da önemli olduğu da belirtilmektedir.

Korunan alan yönetimini eleştirerek yetersiz bulan ve alanı bireysel çabalarıyla koruyan bir kesim de oluşmuştur. Bu konuda yerel halk katılımcılardan (Y4): *“Milli park korumasının yeterli olmadığını düşünüyorum. Bir tane tabela dikilince orası milli park veya korunan alan olmaz. Ben çiçekleri, kelebekleri korumak için bizzat çalışıyorum.”* şeklinde yorumda bulunmuştur. Bu yoruma göre alanın korunması ve yönetiminde yerel halka daha fazla yer verilmesi gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

Gelinen noktada Milli Park ile yerel halk arasında çatışmaların azaltılması gerekmektedir. Böylece alanı dışarıdan müdahale ile korumak yerine yerele emanet ederek korumak söz konusu olabilecektir. Yerel halkın korunan alanlarla ilgili algısı yalnızca eğitim ile değiştirilebilir. *“Yalnızçam Milli Parkı'nda halk yamaçtaki dökülen taşları alarak çakıl yapıyor. Biz de halkı bilgilendirme toplantısına gittik. Milli Park Müdürü esti güreledi ve çakılı yıktı. Böyle olunca da halk parkı sevmiyor, düşman oluyor.”* (U1).

Eğitim yalnızca yerel halka değil, siyasi ve bürokratik çevrelere de verilmelidir. U2: *“Daha alanları bütün olarak korumamız gerektiğini bile bilmiyoruz. Habitatları tek tek korumanın anlamı yok. Bakanlık endemiklere takmış kafayı. Burası endemik, etrafını çevirip koruyalım hocam diyorlar. Ama etrafını korumazsak bitkiyi koruyamayız. Hocam 20 metre ilerde de bu böcekten var neden burayı koruyorsun*

diyorlar. Gen bankası olan yeri koruduğumuzu anlatamıyoruz.” diyerek korunan alan konusunda bilim insanlarının çok zor bir pozisyonda olduğunu dile getirmiştir.

U1: “Suğla Gölü’nde ekolojik değerlerden olan endemik bir lale var. Biyologlar lale alanını otlayan hayvanlardan korumak için çevirmiş. Birkaç ay sonra gittiklerinde köylülerin çevrili alana koyunlarını soktuklarını görmüşler”.

U2: “Yapılan planlar alanın ebediyen korunacağı anlamına gelmez. Arada bir gözlem projesi yapılması lazım. Kaynak değerlerin durumuna bakmak ve gerekirse statüsünü değiştirmek lazım. Çünkü doğa yaşamaya ve değişmeye devam ediyor. Ama bizde yapılan plana 10-15 sene dokunulmuyor. Sonra sil baştan yenisi yaptırılıyor.” yorumuyla korunan alanlarda amacın korumak değil, korunuyor gibi görünmek olduğunu dile getirmiştir.

4.4. Uzman eksikliği

Korunan alanların yönetimi konusunda uzman kişilerin işbaşında olmasıyla doğrudan ilişkili bir süreçtir. Gerek alan yönetiminde gerekse yerel halkla çatışmaların en aza indirilmesinde yer alacak donanımlı ve yerelden gelen çalışanlara ihtiyaç vardır. Bu konuda alan yönetiminde etkili olan bir yönetici(MY2): “Yerel halkın yaylarda kaçak yapılar yapması, yine kaçak balıkçılık yapılması, kaçak avcılık yapması önemli problemlerdir. Aslında en önemli problem personel azlığıdır. 50 bin hektar alan var. Bu alanın korunması şu an ben dahil 4 kişinin üzerinde bu ciddi bir problem.” İfadesiyle alan yönetiminde uzman kişilerin yetersizliğine değinmektedir.

4.5. Bürokratik çatışma

Korunan alanlarda planlama süreci ile siyasi sürecin birlikte işlediği söylenebilir. Yapılan envanter çalışmaları hiçbir siyasi müdahaleye maruz kalmazken, sınır tespiti ve yönetim planlarında siyasi otoritelerin bürokratlara baskıları söz konusudur. Alan yönetiminde yerelin önemi fark edilse de yine son karar alıcıların siyasi yaklaşımları devreye girmektedir. “Bilim insanları ne kadar iyi olursa olsun, milli park ekonomik çıkarlarına zarar verdiği zaman yerel halk milletvekillerine şikayet ediyor. Milletvekili de bürokrata baskı yaparak milli park planlama ve yönetim sürecine zarar vermiş oluyor.” (U2). Böyle bir baskı ortamında bürokratların görevini yerine getirememesi sonucunda kötü alan yönetimi ortaya çıkmaktadır. “Kaçkar Dağları Yönetim Planı 10 sene bakanın önünde kaldı, imzalanmadı. Uludağ Milli Parkı’nda oteller bölgesinin yıkılıp yenilenmesini istedik, plan tamamen iptal edildi. Aşağı Kavrın ile Yukarı Kavrın arasına yol yapılmasını dedik, yapıldı. Kısacası UDGP’ler envanter çalışması olduğu için siyasi baskılardan uzakken, yönetim planları siyasi baskıya maruz kalmaktadır.” (U1). U2 ise: “Türkiye’de doğal alanlar üzerindeki en büyük söz sahibi Orman Bakanlığı’dır. Milli Park Genel Müdürü orman mühendisi. Onu göreve getiren kişileri küstürmemek için çalışıyor. Bir ara 4-5 ayda bir müdür değişti. İnsanlar sürekli şikayet ederek bürokratların işine engel oluyor.”

Korunan alanların siyasi meselelerle birbirine karıştırılmasından en çok zarar gören doğal alanlardır. “Bir toplantıda Milli Parklar Müdürü bana sordu: Milli Parkları halktan nasıl koruyacağız? Bende halktan değil devletten korumamız gerekiyor dedim. Milli Parklar devletin arazisi gibi görülüyor. Biz Karadeniz’de Dilaver yaylasına mutlak koruma alanı demişiz. Orman Bakanı yanında Karayolları Müdürüyle gelmiş, biz buraya kayak merkezi yapacağız diyor. Biz yol yapılamaz diyoruz, onlar yol 8 metre olsun diyor.” (U2).

Bilim insanları ile siyasi ve bürokratik kişilerin çatışmasının çoğu zaman söz konusu olmadığı alanlar bile olmaktadır. U2: “Türkiye’de öyle sit alanları var ki kaynak değeri yok. Bir gecede sit alanı ilan edilen yerler var. Ben size gıcık oluyorum, bir şey inşa etmenizi istemediğim için sit alanı ilan ediyorum. Ya da bir şey inşa edebilmek için koruma statüsünü değiştiriyorum. Türkiye’nin korunan alanları siyasi ve hatta kişisel mücadelenin meydanı haline gelmiş.”

5. Sonuç ve öneriler

Dünyada korunan alanlar, gerek nüfus artışı ve gerekse bu artışa bağı olarak ekosistemlerin hızla yok olmasına bağı olarak giderek daha fazla önemsenmiştir. Nüfusun artmasıyla enerji ihtiyacı, barınma ve yiyecek ihtiyacı artarken, hava kirliliği, atık sorunu, afetler ve iklim değişikliği de hızla artmaktadır. Dünyada her geçen gün daha fazla alan korunan alan olarak ilan edilmektedir. Bu alanlarda tarım için genetik kaynak, ilaç hammaddesi, rekreasyon ihtiyacı ve turizm ile orman ürünlerinin sürdürülebilir kullanımı sağlanarak yerel

topluluklar için barınma ve geçim kaynağı oluşturulmaktadır. Dolayısıyla bu alanlara yalnızca doğal kaynak değerleri olan ve keskin sınırlarla korunan alanlar olarak bakmamak gerekmektedir. Türkiye'deki korunan alanlar daha çok merkezi yönetime bağlı, şablon yönetmeliklere sahip bir algı ile ilan edilmekte ve yönetilmektedir. Araştırmanın en önemli bulgularından birisi merkezi yönetime karşı yerelin güçlendirilmesi gerektiği olmuştur.

Türkiye'nin yüz ölçümünün %10'u korunan alanlardan oluşmaktadır. Bu alanların tespiti ve ilan edilmesi süreci ise oldukça zorludur. Bir de siyasi baskılar eklendiğinde süreç daha da uzamaktadır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde korunan alanların tespitinden yönetimine kadar tüm süreçlerinde siyasi baskının ve bürokratik tereddütlerin en aza indirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde şahsi çıkarların baskın gelmesiyle korunan alanlar birer rant aracına dönüştürülmekte ve yerel halka korunan alan bilinci verilememektedir. Gerek geçim derdi gerekse eğitimsizlik nedeniyle yerel halk korunan alanların neden ve nasıl korunması gerektiğini bilmemektedir. Türkiye'de korunan alanlar henüz doğru yönetilemezken dünyada yönetim kavramı tartışılmaktadır. Bu alanlarda katılımcı, tarafsız, şeffaf, meşru, hesap verebilir ve dirençli olacak şekilde yönetilmelidir.

Bir diğer problem de korunan alanların ilanından sonra ortaya çıkmaktadır. Alanların ilan edilmesinden sonra iyi bir yönetim olup olmadığı, kaynak değerlerin korunup korunmadığı belirli aralıklarla denetlenmelidir. Bunun için gözlem planları oluşturulmalı ve alan izlenmelidir. Gerektiğinde ise müdahale edilmelidir.

Kaçkar Dağları Milli Parkı Türkiye'nin en iyi korunan alanlarından birisidir. Ancak pek çok alan gibi buralarda da doğrudan ve dolaylı tehditler vardır. Kapsamlı envanter çalışmaları olmasına karşın etkili bir planlama ve sürdürülebilir bir alan yönetiminden bahsetmek zordur.

Referanslar

- Arda, S.S. (2003) *Türkiye'de Doğa Koruma Alanı Uygulamaları ve Avrupa Birliği Mevzuatı ile Karşılaştırılması*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniv. Sos. Bil. Enst., Ankara.
- Cırık, U. (2007) "Milli Parklar ve Uzun Devreli Gelişme Planları", *Planlama Dergisi*, 2007, 45-50.
- Deguignet, M.; Juffe-Bignoli, D.; Harrison, J.; MacSharry, B.; Burgess, N.; Kingston N. (2014). United Nations List of Protected Areas. UNEP-WCMC: Cambridge, UK.
- Dudley, N.; Solton, S.; Belokurov, A.; Krueger, L.; Lopoukhine, N.; MacKinnon, K.; Sandwith, T.; Sekhran N. (2010) *Natural Solutions: Protected Areas Helping People Cope With Climate Change*, IUCN/WWF, TNC, UNDP, WCS, World Bank and WWF, Gland, Switzerland, Washington DC and New York, USA.
- Eagles, P. J. F.; McCool, S. F.; Haynes, C.D.A.; (2002) *Sustainable Tourism in Protected Areas: Guidelines for Planning and Management*, IUCN Gland, Switzerland and Cambridge, UK.
- Griffin, J. (2002). Turkey Protected Areas, Management Planning Guidelines Draft Version, Ankara.
- Holdgate, M.; Phillips, A. (1999) "Protected Areas in Context", in Swingland, I. R.; Walkey, M.; Russell, S. (ed), *In Integrated Protected Area Management*, Springer US, New York, 1-24.
- Kurdoğlu, O. (2007) "Dünyada Doğayı Koruma Hareketinin Tarihsel Gelişimi ve Güncel Boyutu", *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 8, 59-76.
- Lockwood, M., (2010) "Good Governance For Terrestrial Protected Areas: A Framework, Principles and Performance Outcomes", *Journal of Environmental Management*, 91, 754-766.
- Şavran, T. G. (2009). "Sosyolojide Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri", İçinde Suğur, N.(ed.), *Sosyolojide Araştırma Yöntem ve Teknikleri*, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 78-96.
- T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı: Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü:
<http://www.milliparklar.gov.tr/korunanalanlar/korunanalan1.htm>
- Yıldırım, A. ve Şimsek, H. (1999) *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Yücel, M.; Babuş, D., (2005) "Doğa Korumanın Tarihçesi Ve Türkiye'deki Gelişmeler", *Doğu Akdeniz Ormanlık Araştırma Müdürlüğü Doğa Dergisi*, 11, 151 – 175.